

УДК 378.4 (477.54) «1962 – 1985»

М.М. Кучемко

**ВЧЕНА РАДА ХАРКІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ
ім. Г.С. СКОВОРОДИ В 1960-ті – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 1980-х рр.**

Запропонований читачеві матеріал є завершенням однойменної статті, опублікованої в цьому збірнику № 43 за 2012 р. У статті надається короткий аналіз діяльності Вченої ради ХДПІ імені Г.С. Сковороди в 1963 – 1985 рр., коли її робота була обмежена рамками авторитарної влади хрущовського та брежнєвського політичних режимів.

Ключові слова: Вчена рада, навчально-виховний процес, викладачі, студенти, вчителі.

Предлагаемый читателю материал является завершением одноименной статьи, опубликованной в настоящем сборнике № 43 за 2012 г. В статье дается краткий анализ деятельности Ученого совета ХГПИ имени Г.С. Сковороды в 1963 – 1985 гг., когда его работа была ограничена рамками авторитарной власти хрущевского и брежневского политических режимов.

Ключевые слова: Ученый совет, учебно-воспитательный процесс, преподаватели, студенты, учителя.

Proposed to the reader material is the completion of the article of the same name that was published in these collected articles № 43 in 2011. Short analysis of Academic council of G. S. Skovoroda KhSPU activity in 1963 – 1985, when its work was restricted by the framework of the authoritarian power of the Khrushchev and Brezhnev political regimes, is given in the article.

Key words: Academic council, educational process, lecturers, students, teachers.

Постановка³¹проблеми. Вчена рада – головний мозковий центр вищого навчального закладу. Немає таких питань життя, які б в тій чи іншій мірі не знаходили відображення в її роботі. У досліджуваний період, як правило, обговорення головних проблем на засіданнях ради ретельно готувалось, а ухвалені рішення носили характер колективного розуму. Це підвищувало значимість узагальнень, висновків і рекомендацій, які ухвалювалися Радою для забезпечення ефективної навчально-педагогічної діяльності колективу інституту.

Аналіз актуальних досліджень. Діяльність Вченої Ради ХДПІ імені Г.С. Сковороди в 1963 – 1985 рр. не знайшла відображення у науковій літературі. Періодичні публікації містять фрагментарні відомості з цієї проблеми, які автор статті використав повною мірою. Проте основою її змісту є архівні джерела.

Виклад основного матеріалу. До кінця 1970-х років в інституті були створені необхідні передумови для нарощування наукової роботи: зросла кількість кафедр і лабораторій, укомплектованих здібними до наукового пошуку кадрами і необхідним обладнанням, збільшилася аспірантура і кількість здобувачів. Керівництво інституту і Рада прагнули формувати психологічну схильність колективу, усвідомлення, розуміння необхідності органічного поєднання навчальної і наукової роботи, створювали сприятливі умови для наукової роботи викладачів і аспірантів, і, у той же час, висували високі вимоги до тих факультетів і кафедр, співробітники яких повільно переборювали психологічний бар'єр недооцінки науково-дослідної роботи.

Нарощування обсягів наукових досліджень, необхідність досягнення в короткий термін якісних змін у науковому потенціалі професорсько-викладацького складу викликали до життя нові підходи до планування наукової ро-

боти. На 1975 – 1980 рр. в інституті були розроблені комплексні програми "Наука" і "Кадри". В них містилися науково-обґрунтовані завдання з розробки держбюджетних і господарсько-договірних досліджень, плани підготовки підручників і навчально-методичних посібників для студентів та учнів шкіл, визначалися перспективи підготовки докторів і кандидатів наук і підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу, планувалася робота аспірантури, студентських наукових гуртків.

Раді належала важлива роль не тільки в організації наукових досліджень, контролі за виконанням планів і програм наукової праці, але й у формуванні їх змісту. На засіданнях Ради затверджувалася тематика дисертаційних робіт, розглядалися плани дослідницької роботи кафедр і наукових лабораторій, виносилися рішення про публікацію монографій, підручників, навчально-методичних посібників, збірників наукових праць, у яких знаходилося висвітлення досягнення наукової думки дослідників інституту та їхніх наукових експериментів.

Науковий потенціал інституту вже в 1970-ті роки дозволяв вирішувати великі теоретичні, педагогічні і прикладні завдання. Завдяки ефективній діяльності Ради ці можливості були в значній мірі реалізовані. Особливо успішно проводилися наукові дослідження в області педагогіки, психології, хімії, фізики, математики, філології, біології. Були отримані істотні результати в розробці проблем активізації пізнавальної діяльності студентів та учнів, нових технологій електроосадження металів, математичних розрахунків різних схем і приладів СВЧ-діапазону, дослідженні методів і засобів фізичного розвитку організму людини, активного відновлення працездатності робітників особливо важких професій і ін. Значне місце в дослідженнях займала господарсько-договірна тематика, що приносила істотний економічний ефект.

Багато вчених інституту – членів Вченої ради – своїми науковими досягненнями стали відомі далеко за межами Харківського регіону. Серед них О.Я. Боданська, М.Ф. Гетьманець, С.І. Дорошенко, В.І. Євдокимов, О.П. Єфимець, А.І. Зільберштейн, Л.І. Каданер, В.А. Котенко, О.П. Кропивний, Г.В. Калашникова, Л.А. Лисиченко, О.Г. Муромцева, М.М. Овчинников, Л.Д. Попова, І.Ф. Прокопенко, В.К. Рибалко, Я.Р. Синельников, І.Т. Федоренко, Л.Г. Фризман і багато хто інші.

Контроль за реалізацією комплексних програм "Кадри" і "Наука" і конкретна допомога виконавцям були в центрі уваги Ради. У 1970-і роки всі без винятку викладачі, що працювали над докторськими дисертаціями, і багато здобувачів ученого ступеня кандидата наук, були заслухані на Раді. Більшості з них, при наявності реальної наукової новизни у виконанні теми дослідження, надавалися творчі відпустки, або дозволявся перевід на посади старших наукових співробітників, давалися направлення в річну

аспірантуру з наступним звітом про використання цього часу. Результатом цієї роботи Ради з'явилося значне збільшення кількості докторів і кандидатів наук, підготовлених в інституті. Тільки в 1970-ті роки докторські дисертації захистили О.І. Литвиненко (1972 р.), О.П. Кропивний (1973 р.), І.Т. Федоренко (1976 р.), С.П. Бочарова і Л.Г. Фризман (1977 р.), Л.А. Лисиченко і М.Ф. Гетьманець (1978 р.). За ці ж роки викладачі інституту захистили 68 кандидатських дисертацій. Науковий потенціал професорсько-викладацького складу інституту значно зріс. Якщо в 1968 – 1969 навчальному році він складав 36,5%, то в 1985р. 59,4% викладачів інституту мали учені ступені і звання, при цьому число докторів наук, професорів збільшилося з 10 (1980 р.) до 26 (1986 р.) [1].

Із середини 1970-х років Рада постійно тримала в полі зору наукову працю студентів. Це було пов'язано з тим, що органи освіти в центрі і республіці ждали від навчальних закладів запровадити з 1 вересня 1975 р. елементи студентської наукової праці в навчальний процес і організувати планове навчання студентів з основами наукових досліджень. Тепер при розгляді будь-яких питань навчально-виховної роботи на засіданнях Ради аналізувалися заходи, прийняті факультетами і кафедрами в цьому напрямку.

Рада приділяла постійну увагу вихованню студентів і викладачів у дусі марксистсько-ленінської ідеології. Вона була центром, у якому вироблялися конкретні заходи реалізації партійних установок з питань виховання студентів і викладачів, здійснювався контроль за якістю цієї роботи та її дієвістю. Щорічно тільки в прямій постановці питання виховна робота на засіданнях Ради обговорювалася не менш 4-5 разів. Їхня тематика оновлювалася за змістом кожні 4-5 років по мірі виходу рішень чергових партійних з'їздів. Природно, матеріали і рішення з'їздів партії канонізувалися, а їхнє вивчення і пропаганда студентам і викладачам вважалося головним завданням дня.

У відповідності з комплексним підходом до виховної роботи, що був проголошений XXV з'їздом КПРС, на засіданнях Ради обговорювалися питання патріотичного, інтернаціонального, етичного, естетичного, фізичного виховання студентів. При цьому в її рішеннях особлива увага зверталася на забезпечення різновидних форм і методів цієї роботи та підвищення ефективності її діяльності. Для досягнення поставленої мети проводилися політзаняття, політбесіди, усні журнали, тематичні вечори, читацькі конференції, фестивалі, ленінські заліки, були організовані студентські клуби різних напрямків, нарощувалася робота факультету суспільних професій і т.д. Оскільки вмістити всі ці заходи в позанавчальний час було все важче, було введено виховну пару [2].

Рада щорічно підводила підсумки участі студентів у різних формах суспільно-корисної праці, оцінюючи роботу студентських бу-

дівельних загонів, їх роботу в піонерських таборах в третьому трудовому семестрі, участь студентів у збиранні врожаю, нарощуванні навчально-матеріальної бази інституту, наданні допомоги підшефним школам, самообслуговуванню. Як правило, з інформацією та звітами з цих питань виступали декани факультетів, завідувачі педагогічною практикою, секретарі ВЛКСМ.

Інститут відзначався своїми спортивними традиціями. Його спортсмени в післявоєнні роки неодноразово показували рекордні результати на змаганнях найвищих рангів, аж до Олімпійських ігор. Правофланговими серед них стали: чемпіони Олімпійських ігор – Л. Жаботинський, Ю. Поярков, М. Гороховська, Ю. Венгерівський, К. Куришко, В. Долгов; призери Олімпійських ігор, чемпіони, призери і учасники чемпіонатів світу та Європи, В. Аксьонов, Г. Блізнецов, М. Брюхач, О. Вахрушева, М. Вінніченко, С. Гаврась, Д. Глушенко, Г. Драгольова, В. Долгов, В. Евері, В. Климонов, Є. Куришко, А. Місник, О. Маначинський, Є. Новікова, В. Пантелей, Г. Раєвський, С. Толстопльот, Л. Ткаченко, О. Чебану та багато інших.

Не менш помітні успіхи були у колективів художньої самодіяльності інституту. Жоден ювілей, свято чи урочистість в зв'язку, скажімо, із випуском чи посвяченням в студенти, не обходилося без яскравого концерту художньої самодіяльності. Інститут був гідно представлений на конкурсах творчих колективів міста і педвузів. Студенти постійно виступали з концертами в школах і виробничих колективах. Значну роль в цьому відіграла Рада інституту, яка розглядала на своїх засіданнях питання спортивно-масової і культурно-виховної роботи, заслуговувала звіти деканів, керівників спортивного клубу «Буревісник», факультетських рад з фізичної культури і художньої творчості, вимагаючи від них організації роботи спортивних секцій і гуртків художньої самодіяльності на високому рівні, вживання заходів щодо якості підготовки спартакіад та інших відповідальних змагань, масових спортивних свят і оглядів художньої самодіяльності. Наприклад, обговорюючи 24 березня 1978 р. питання «Про участь студентів інституту в XV спартакіаді спортивних клубів педінститутів з нагоди 60-річчя ВЛКСМ», Рада, враховуючи масштабність цього заходу, в якому 178 спортсменів інституту повинні були брати участь у змаганнях з 16 видів спорту, створила оргкомітет з підготовки до Спартакіади під головуванням проректора з навчальної роботи В.І. Євдокимова. На засіданні були затверджені заходи щодо підготовки спортивних команд і організації тих змагань, які проводилися в Харківському педінституті [3].

Рада підтримувала активну природоохоронну роботу викладачів та студентів інституту, і, перш за все, природничого факультету, в проведенні якої він тісно співпрацював зі школами. В інституті успішно діяла дружина по охороні природи. За її сприяння подібні дружини і при-

родоохоронні заходи були створені в багатьох школах, особливо в сільських. Викладачі і студенти вели велику роботу з екологічного виховання школярів. На засіданні Ради 29 жовтня 1985 р. наводилися відомості про те, що тільки в 1984 і 1985 роках головним чином з природоохоронної тематики було проведено 45 вечорів, 21 «Тиждень біології та хімії», 70 екскурсій, прочитано 280 лекцій, випущено 38 стінгазет, виготовлено більш як 3000 одиниць дидактичного матеріалу. З метою підтримки і розвитку цієї діяльності Вчена Рада інституту в березні 1985 року затвердила раду первинної організації товариства охорони природи на чолі з проректором з навчальної роботи В.І. Євдокимовим. Вся ця робота отримала високу оцінку суспільства. Так, за підсумками 1984 р. за організацію різноманітних форм роботи з охорони природи інститут був нагороджений перехідним Червоним Прапором Президії республіканського товариства охорони природи [4].

Значну увагу Рада приділяла професійному відбору абітурієнтів, при цьому важливою специфікою цієї роботи в даний період було забезпечення підготовки учителів, орієнтованих на роботу в сільській місцевості. Це вимагало особливої уваги до відбору здібної молоді з числа випускників сільських шкіл і демобілізованих воїнів. Гостро стояло питання і про збільшення набору юнаків, питома вага яких серед студентів була незначною.

Рада орієнтувала факультети і кафедри на необхідність постійного вдосконалення роботи щодо професійного відбору, відпрацьовувала форми і методи вирішення цієї проблеми. Головна увага при цьому приділялась своєчасній профорієнтації учнів шляхом створення класів юних філологів, фізиків, хіміків, математиків, біологів, а також педагогічних класів, в які об'єднувалися учні, котрі виявляли цікавість до педагогічної професії та здібності до навчання в педагогічному вузі.

У кінці 1980-х – на початку 1990-х років інтеграція ВНЗ і школи, здобула форму навчально-науково-педагогічного комплексу, в межах якого з'явилася можливість налагодити безперервний процес навчання і виховання майбутнього учителя, починаючи не з вузівського, а з шкільного ступеня. Рада сприяла поглибленню цього процесу і досягла вагомих результатів в його реалізації. Так, з числа першокурсників, зарахованих в інститут в 1977 р., 73% були жителями сільської місцевості [5], а в 1978 р. – 83,7% прийнятих студентів на стаціонар були дітьми робітників та селян [6].

До кінця 1970-х років перелік матеріально-побутових проблем, які обговорювалися на Раді, був традиційним. В основному вони торкалися матеріального забезпечення навчального процесу, участі студентів в нарощуванні навчально-матеріальної бази, стану і заходів щодо покращення громадського харчування, медичного обслуговування, підсумків участі студентів в громадській роботі інституту та за його межа-

ми, в самообслуговуванні та інше. За цей час інститутом було збудовано 2 гуртожитки (на 1100 і 640 місць), що дозволило забезпечити місцями всіх студентів, в тому числі сімейних.

Ці заходи дозволили підтримати роботу інституту з підготовки вчительських кадрів на рівні кінця 1960-х – початку 1970-х років, але потрібною кількістю учителів школи не забезпечували. Керівництво інституту і Ради в другій половині 1970-х років бачило шлях кардинального вирішення цієї проблеми в будівництві нового навчального комплексу. Використані в цьому напрямку практичні заходи знайшли розуміння в Уряді України, який в 1977 р. затвердив технічний проект на будівництво педінституту на 3500 навчальних місць загальною площею приміщення 28097,7 кв. м. Кошторис будівництва складав 900 тис. карб.

Проте тодішнє керівництво інституту не зуміло досягнути практичної реалізації цього життєво важливого для ВНЗ рішення. Тільки на початку 1980-х років, коли інститут очолив І.Ф. Прокопенко, це рішення було реанімовано на практичній основі. До початку 1984 р. була проведена значна робота з підготовки проектної документації, виділені підрядчики і будівельний майданчик, відкрито фінансування. У першому кварталі 1984 р. почалися будівельно-монтажні роботи по зведенню першої черги комплексу (блок В-2 – навчальні корпуси фізико-математичного і природничого факультетів загальною площею 8560 кв. м.).

27 квітня 1984 р. Рада заслухала питання «Про організаційні заходи щодо забезпечення будівництва навчального корпусу інституту». Для оперативного вирішення всіх питань, пов'язаних із забезпеченням будівництва, рішенням Ради було затверджений штаб, до якого ввійшли В.М. Тураєв (керівник штабу), О.М. Микитюк і В.І. Євдокимов (заступники керівника штабу), члени штабу С.Ю. Балбенко, В.Г. Без'язичний, М.А. Грубник, С.І. Дорошенко, В.І. Корнієнко, В.І. Кузнецова, В.М. Мозговий, І.І. Степанченко, Г.В. Троцько, Т.І. Туполева. Члени штабу представляли всі факультети, а також відділи і громадські організації інституту. Штаб працював під безпосереднім керівництвом ректора і партійного бюро інституту.

На штаб Ради були покладені функції: систематичний контроль за виконанням календарних планів-графіків будівельних робіт; своєчасне комплектування згідно з практичними потребами загонів і бригад із студентів і співробітників інституту для надання практичної допомоги в будівництві, погодження графіків навчально-виховного процесу з графіками допомоги будівельним організаціям і забезпечення контролю за виконанням навчальних планів; організація виробничої праці на будівельних майданчиках; організація виробничого навчання людей, які залучались до будівництва; забезпечення членів будівельних бригад необхідним спецодягом, інвентарем та приладами; чітке дотримання техніки безпеки; організація і систематичне під-

ведення підсумків соціалістичного змагання між факультетами, курсами, загонами та бригадами; ведення пропаганди та реалізація на практиці економічної витрати матеріалів, енергії та ресурсів, виділених на будівництво; своєчасна підготовка будівельних матеріалів, комплектуючих виробів і обладнання; забезпечення нормальних житлово-побутових умов і харчування людей, які працюють на будівництві; інформування ректорату і Ради про хід будівництва і соціалістичних змагань; організація політико-виховної роботи на будівництві.

Таким чином, штаб став головним організуючим і контролюючим органом будівництва нового комплексу. Оперативну інформацію про свою діяльність він щотижнево надавав керівництву інституту і партійному бюро, підсумкову – раз на рік. Члени Вченої ради отримували інформацію про хід будівництва, про потребу виділення на будівництво студентів і викладачів, про зміни в графіках навчального процесу, пов'язаних із залученням частини студентів до господарських робіт, практично на кожному своєму засіданні. Ця проблема залишилася в числі головних в роботі Ради до кінця будівництва навчального комплексу.

Таким чином, в 1970-х – першій половині 1980-х років робота Вченої ради інституту охоплює всі напрямки життєдіяльності колективу ВНЗ. Її основними пріоритетами були турбота про поліпшення навчальної, методичної, наукової і виховної роботи факультетів, кафедр і громадських організацій. В цей період в повному обсязі відновлені і отримали значний розвиток всі форми і методи роботи щодо підготовки багатопрофільних учительських кадрів, закріплені і зміцнені кращі традиції високого іміджу інституту, як одного з кращих педагогічних ВНЗ України, про що свідчить неодноразове отримання інститутом нагород Міністерства просвітництва УРСР, Президії республіканського комітету профспілки робітників освіти, вищої школи і наукових закладів.

Разом з цим, на засіданнях Ради неодноразово зазначалось, що далеко не завжди їй вдавалось вирішувати якісно, перспективно завдання щодо вдосконалення підготовки учительських кадрів, які б в повній мірі відповідали запитам постійно реформованої школи. Причинами цього були як об'єктивні обставини, пов'язані з загальними соціально-політичними і економічними умовами в суспільстві застійного періоду, так і недопрацювання Ради, факультетів, кафедр, громадських організацій в вирішенні навчально-виховних проблем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Отчет об учебно-воспитательной работе института за 1980–81 учебный год. - С. 70. – Поточний архів інституту.
2. Протокол №1 засідання Совета от 30 августа 1976 г. – Там же.

3. Протокол №9 засідання Совета от 24 марта 1978 г. – Там же.
4. Протокол №4 засідання Совета от 29 октября 1985 г. – Там же.
5. Протокол №1 засідання Совета от 29 августа 1977 г. – Там же.
6. Протокол №1 засідання Совета от 30 августа 1978 г. - Там же.